

Problemy i poglądy

Anna Pszkit

PROJEKCJA STRUKTURY SEKTORA BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH W POLSCE ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM SPEŁNIENIA USTAWOWYCH WYMOGÓW KAPITAŁOWYCH^{*)}

Celem niniejszego opracowania było zbadanie i zaprezentowanie możliwości osiągnięcia przez banki spółdzielcze progu kapitałowego w kwocie 1 mln euro do dnia 31 grudnia 2007 r. wraz z projekcją struktury sektora banków spółdzielczych¹⁾. Badaniem objęto 584 banki spółdzielcze działające na koniec września 2006 r.²⁾

1. Obowiązujące przepisy prawne dotyczące osiągnięcia trzeciego progu kapitałowego przez banki spółdzielcze

Zgodnie z art. 172. ust. 3 pkt 3 Prawa bankowego „*Bank spółdzielczy, który przeszedł się z bankiem zrzeszającym, jest obowiązany uzyskać zwiększenie sumy funduszy własnych do poziomu nie niższego niż równowartość 1 000 000 euro – do dnia 31 grudnia 2010 r., obliczonych w złotych według średniego kursu wynikającego z tabeli kursów ogłaszanej przez Narodowy Bank Polski, obowiązującego na koniec roku poprzedzającego rok osiągnięcia wymaganego progu kapitałowego*”.

^{*)} Autorka jest pracownikiem Departamentu Analiz w Bankowym Funduszu Gwarancyjnym.

¹⁾ Przedstawione prognozy w opracowaniu mają jedynie charakter poglądowy.

²⁾ Niniejszy materiał opracowano na podstawie publikacyjnych baz danych sprawozdawczych WEBIS otrzymanych przez BFG z NBP, przy czym na koniec września 2006 r. na podstawie danych sprawozdawczych otrzymanych w dniu 20 października 2006 r.

Jednakże zgodnie z *Aktem*³⁾ dotyczącym warunków przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej postanowiono, iż „*mając na uwadze artykuł 5 dyrektywy 2000/12/WE*⁴⁾, *do dnia 31 grudnia 2007 r. nie stosuje się określonego w ust. 2 wymogu dotyczącego kapitału początkowego do spółdzielczych instytucji kredytowych już istniejących w Polsce w dniu przystąpienia... Jednakże Polska zapewni, aby kapitał początkowy przewidziany dla tych spółdzielczych instytucji kredytowych nie był niższy niż 300 000 EUR do 31 grudnia 2005 r. oraz nie był niższy niż 500 000 EUR od 1 stycznia 2006 roku do 31 grudnia 2007 r. W okresie przejściowym, zgodnie z artykułem 5 ust. 4, fundusze własne tych przedsiębiorstw nie mogą spaść poniżej maksymalnej kwoty osiągniętej począwszy od dnia przystąpienia*”.

Ratyfikacja Traktatu Akcesyjnego, po przeprowadzonym ogólnonarodowym referendum powoduje, że wzrost funduszy własnych do wysokości 1 mln euro winien nastąpić w terminie w nim przewidzianym.

Przepisy określające harmonogram osiągania progów kapitałowych nie przewidują sankcji za nieterminowe ich wykonanie. Jednakże zgodnie z art. 138 Prawa bankowego Komisja Nadzoru Bankowego (od 1 stycznia 2008 r. Komisja Nadzoru Finansowego) może w ramach nadzoru zalecić bankowi zwiększenie funduszy własnych, z określeniem terminu wykonania zalecenia. W przypadku braku jego realizacji może m.in.: ograniczyć zakres wykonywanych czynności, teren działania banku oraz uchylić zezwolenie na utworzenie banku i podjąć decyzję o likwidacji banku.

³⁾ *Akt dotyczący warunków przystąpienia Republiki Czeskiej, Republiki Estońskiej, Republiki Cypryjskiej, Republiki Łotewskiej, Republiki Litewskiej, Republiki Węgierskiej, Republiki Malty, Rzeczypospolitej Polskiej, Republiki Słowenii i Republiki Słowackiej oraz dostosowań w Traktatach stanowiących podstawę Unii Europejskiej* Dz.U.UE L z dnia 23 września 2003 r. (Dz.U.UE.L.03.236.33) – Załącznik XII Wykaz, o którym mowa w artykule 24 Aktu Przystąpienia: Polska pkt 3. Swobodny przepływ usług.

⁴⁾ Obecnie odnosi się to do artykułu 9 i 10 (wersji preredagowanej) dyrektywy 2006/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 czerwca 2006 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe (Dz.U.UE.L.06.177.1). Zgodnie z artykułem 9 ust. 1. „Bez uszczerbku dla innych ogólnych warunków przewidzianych w prawie krajowym, właściwe organy nie udzielają zezwolenia, gdy instytucja kredytowa nie posiada wydzielonych funduszy własnych oraz w przypadkach, gdy kapitał założycielski danej instytucji wynosi mniej niż 5 milionów EUR (...).

2. Państwa Członkowskie mogą jednak udzielać zezwolenia poszczególnym kategoriom instytucji kredytowych, których kapitał założycielski wynosi mniej aniżeli określono w ust. 1, z zastrzeżeniem następujących warunków:

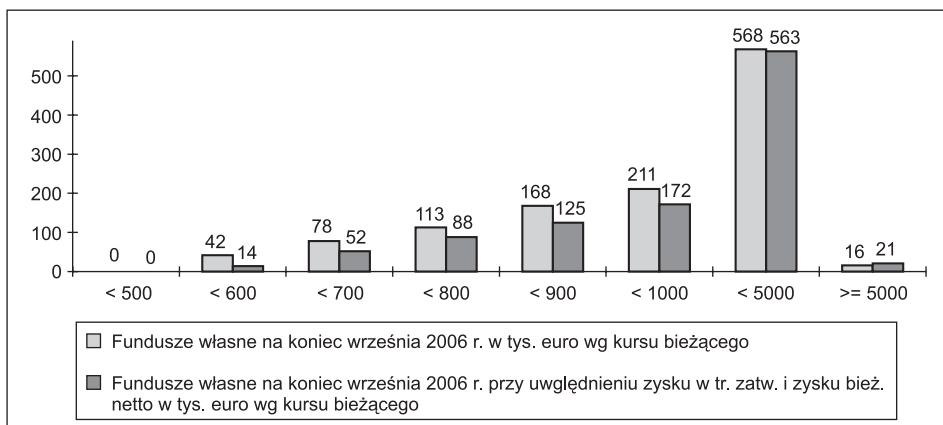
- a) kapitał założycielski wynosi nie mniej niż 1 milion EUR;
- b) zainteresowane Państwa Członkowskie powiadamiają Komisję o powodach, którymi się kierują przy korzystaniu z tej możliwości; oraz
- c) w wykazie wymienionym w art. 14 dokonuje się odpowiedniej adnotacji przy nazwie każdej instytucji kredytowej, która nie spełnia minimalnych wymogów kapitałowych określonych w ust. 1.

Kapitał założycielski składa się z elementów wymienionych w art. 57 lit. a) i b) dyrektywy 2006/48/WE.

2. Wielkość funduszy własnych w bankach spółdzielczych na koniec września 2006 r.

Według stanu na 30 września 2006 r. 211 banków spółdzielczych (tj. 36,13% wszystkich banków spółdzielczych) wykazało fundusze własne poniżej 1 mln euro⁵⁾. Fundusze własne wynosiły co najmniej 1 mln euro w 373 bankach (tj. 63,87% wszystkich banków), przy czym w 16 bankach przekroczyły 5 mln euro (w tym w trzech przekroczyły 10 mln euro). Po uwzględnieniu zysków bieżących netto na koniec września 2006 r. oraz zysków w trakcie zatwierdzania⁶⁾, liczba banków o funduszach własnych niższych od 1 mln euro zmniejszyła się do 172 (co stanowi 29,45% wszystkich banków).

Rys. 1. Rozkład liczby banków spółdzielczych według funduszy własnych na koniec września 2006 r.

Źródło: Dane NBP, opracowanie własne.

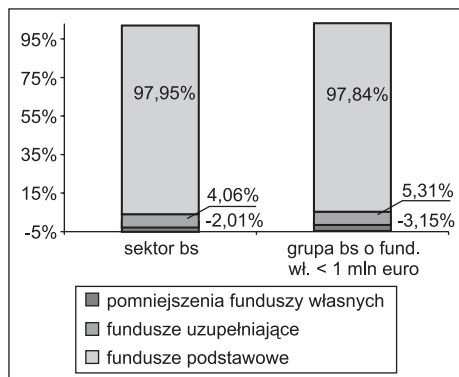
W strukturze funduszy własnych w sektorze banków spółdzielczych dominują fundusze podstawowe (ok. 98%), przy czym fundusze zasobowe stanowią przeciętnie ok. 80% funduszy podstawowych, a fundusze udziałowe ok. 14%. Podstawowe źródło zwiększania funduszy własnych w bankach spółdzielczych stanowi wypracowana nadwyżka bilansowa⁷⁾.

⁵⁾ Kurs euro na koniec września 2006 r. wynosił 1 euro=3,9835 zł (w niniejszym opracowaniu kurs ten zdefiniowano jako „kurs bieżący”).

⁶⁾ Na koniec września 2006 r. 4 banki spółdzielcze wykazały zysk w trakcie zatwierdzania.

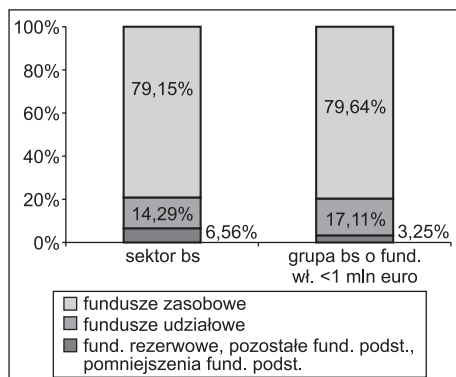
⁷⁾ W 2006 r. banki spółdzielcze przeznaczyły średnio ok. 86% zysku za 2005 r. na zwiększenie funduszy własnych (przy czym banki o funduszach własnych poniżej 1 mln euro – ok. 92%, a banki o funduszach własnych wynoszących co najmniej 1 mln euro – ok. 84%). Ponadto ok. 9% zysku za 2005 r. przeznaczono na pokrycie strat (powstałych głównie w wyniku wprowadzenia efektywnej stopy procentowej). Również w latach ubiegłych przeciętnie przeznaczano co najmniej 80% zysków na zwiększenie funduszy własnych (tj. 89% zysku za 2004 r., 93% zysku za 2003 r., 92% zysku za 2002 r. i 85% zysku za 2001 r.).

Rys. 2. Struktura funduszy własnych w sektorze banków spółdzielczych na koniec września 2006 r.

Źródło: Dane NBP, opracowanie własne.

Rys. 3. Struktura funduszy podstawowych w sektorze banków spółdzielczych na koniec września 2006 r.

Źródło: Dane NBP, opracowanie własne.

Na koniec września 2006 r. zobowiązania podporządkowane zaliczone do funduszy własnych uzupełniających wykazało 57 banków, w tym 41 banków ze zrzeczenia BPS SA, 15 – z GBW SA i 1 – z MR Banku SA. Relacja tych zobowiązań podporządkowanych do funduszy własnych podstawowych kształtowała się w przedziale od 1% do 40%. W grupie banków korzystających ze zwiększenia funduszy własnych o zobowiązania podporządkowane znajdowały się 33 banki o funduszach własnych poniżej 1 mln euro (30 banków było zrzeszonych w BPS SA, a 3 w GBW SA)⁸⁾.

Ponadto według stanu na 30 września 2006 r. żaden z banków spółdzielczych nie wykazał dodatkowej kwoty odpowiedzialności członków zwiększającej fundusze uzupełniające.

3. Projekcja funduszy własnych w bankach spółdzielczych na koniec 2007 r.

Jak już wspomniano, na koniec III kwartału 2006 r. grupa banków, których fundusze własne nie przekroczyły 1 mln euro, liczyła 211 banków (w tym 10 banków korzystających z pomocy BFG z FRBS⁹⁾), po uwzględnieniu zysku w trakcie zatwier-

⁸⁾ W dalszej części opracowania przedstawiono potencjalne możliwości zwiększenia funduszy własnych o zobowiązania podporządkowane w bankach, których szacowane fundusze własne na koniec 2007 r. były niższe od 1 mln euro. Aby ukazać skalę zapotrzebowania na środki pomocowe (pożyczki podporządkowane) w ramach poszczególnych zrzeczeń w oszacowaniu uwzględniono jedynie możliwość zwiększenia funduszy własnych o zobowiązania podporządkowane (pomijając np. możliwość wykazywania, za zgodą nadzoru bankowego, kwoty dodatkowej odpowiedzialności członków zwiększającej fundusze uzupełniające).

⁹⁾ Fundusz restrukturyzacji banków spółdzielczych.

dzania i zysku bieżącego netto na koniec września 2006 r. – 172 banki (w tym 7 banków korzystających z pomocy z FRBS). W macierzy zagrożeń BFG¹⁰⁾ jedynie 1 bank o funduszach własnych poniżej 1 mln euro został zakwalifikowany do grupy o średnim zagrożeniu. Pozostałe banki znajdowały się w grupie bardzo niskiego lub niskiego zagrożenia.

Między innymi z uwagi na dobrą kondycję ekonomiczno-finansową banków, których fundusze własne nie przekroczyły 1 mln euro, przy szacowaniu funduszy własnych na koniec 2007 r. przyjęto następujące założenia (wariant I):

- ❖ fundusze własne oraz wyniki finansowe nie ulegną obniżeniu,
- ❖ banki przeznaczają całą nadwyżkę bilansową roku 2006 i 2007 na zwiększenie funduszy własnych¹¹⁾,
- ❖ w 2007 r. banki skorzystają z możliwości powiększenia funduszy własnych o zaudytowany zysk netto roku bieżącego, który będzie nie niższy niż wynik roku ubiegłego, ponadto uwzględniono przewidywaną wartość ulgi podatkowej z tytułu zastosowania pomocy de minimis¹²⁾,

¹⁰⁾ W systemie oceny banków stosowanym w BFG w macierzy zagrożeń banki klasyfikowane są do pięciu grup, tj. do grupy bardzo niskiego, niskiego, średniego, wysokiego i bardzo wysokiego zagrożenia.

¹¹⁾ Założenie o przeznaczeniu całości zysków na zwiększenie funduszy własnych przyjęto dla wszystkich banków spółdzielczych, również tych których fundusze własne na koniec września 2006 r. były wyższe od 1 mln euro. Z uwagi na to, że banki te nie są zobligowane do powiększania funduszy własnych, istnieje duże prawdopodobieństwo, że nie będą przeznaczać całości zysku na ich zwiększenie, w związku z czym prognozowany rozkład liczby banków wg funduszy własnych może być obciążony błędem. Pomimo to ww. założenie przyjęto, aby pokazać potencjalne możliwości zwiększenia funduszy własnych w tych bankach i ich wpływ na kształtowanie się struktury sektora banków spółdzielczych.

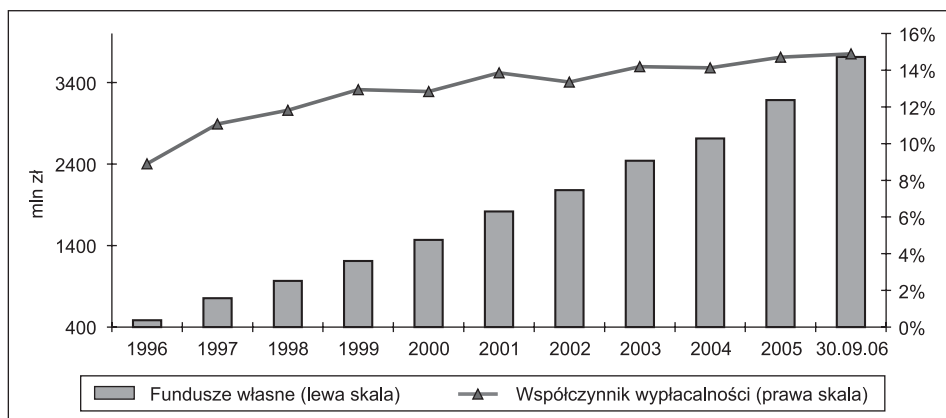
¹²⁾ Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 14 grudnia 2004 r. „do czasu uzyskania przez banki spółdzielcze zwiększenia sumy funduszy własnych do równowartości 1 mln euro, przeliczonej na złote według kursu średniego ogłoszonego przez NBP, obowiązującego w ostatnim dniu roku poprzedzającego rok osiągnięcia wymaganego progu kapitałowego, banki spółdzielcze odliczają od kwoty należnego podatku dochodowego od osób prawnych kwotę równą kwocie dochodu, jaki uzyskalyby z nabycia, za kwotę odpowiadającą ich funduszom podstawowym, 52-tygodniowych bonów skarbowych. Odliczenie to dotyczy banków spółdzielczych, które:

1) w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy nie spełniały wymogu określonego w art. 172 ust. 3 pkt 3 ustawy – Prawo bankowe oraz

2) przekazały na zwiększenie funduszu zasobowego co najmniej 80% wypracowanego zysku netto ustalonego zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości - w terminie 14 dni od dnia uprawomocnienia się uchwały walnego zgromadzenia w sprawie przeznaczenia tych środków finansowych; w tym przypadku podatek oraz zaliczki uprzednio zapłacone za dany rok podlegają zwrotowi w terminie 30 dni od dnia złożenia korekty zeznania”. Pomoc de minimis przyznana jednemu beneficjentowi nie może przekroczyć pułapu 100 tys. euro w dowolnie określonym okresie trzech lat. „Komisja Europejska przygotowuje rozporządzenie dotyczące nowej edycji pomocy de minimis, zgodnie z którym zwiększono by maksymalny pułap pomocy do 200 tys. euro w okresie kolejnych trzech lat budżetowych. Rozporządzenie będzie mogło być zastosowane od 1 stycznia 2007 r. do 31 grudnia 2013 r. Powinno ono pozostać bez wpływu na wszelką pomoc indywidualną przyznaną zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 69/2001.” (Nowoczesny Bank Spółdzielczy, listopad 2006 r.).

- ❖ stawka podatku dochodowego od osób prawnych w 2007 r. będzie taka sama jak w 2006 r.,
- ❖ do obliczenia funduszy własnych przyjęto prognozowany średni kurs euro na koniec 2006 r.¹³⁾

Rys. 4. Suma funduszy własnych i współczynnik wypłacalności w sektorze banków spółdzielczych w okresie od 31.12.1996 r. do 30.09.2006 r.

Źródło: Dane NBP, opracowanie własne.

W wariantcie II (bardziej optymistycznym¹⁴⁾) założono dodatkowo, że dynamika funduszy własnych w latach 2006–2007 będzie równa przeciętnej dynamice funduszy własnych w latach 1997–2006.

Przyjmując powyższe założenia oszacowano, iż na koniec 2007 r. liczba banków o funduszach własnych poniżej 1 mln euro będzie wahać się od 80 (wariant II) do 96 (wariant I).

Natomiast szacowana na koniec 2007 r. łączna brakująca kwota funduszy własnych w sektorze banków spółdzielczych wyniesie od ok. 46 mln zł (wariant II) do ok. 70 mln zł (wariant I). Największe zapotrzebowanie na dokapitalizowanie występuje w zrzeszeniu BPS SA (brakująca kwota funduszy własnych w zrzeszonych bankach spółdzielczych wyniesie od ok. 32 mln zł do 48 mln zł).

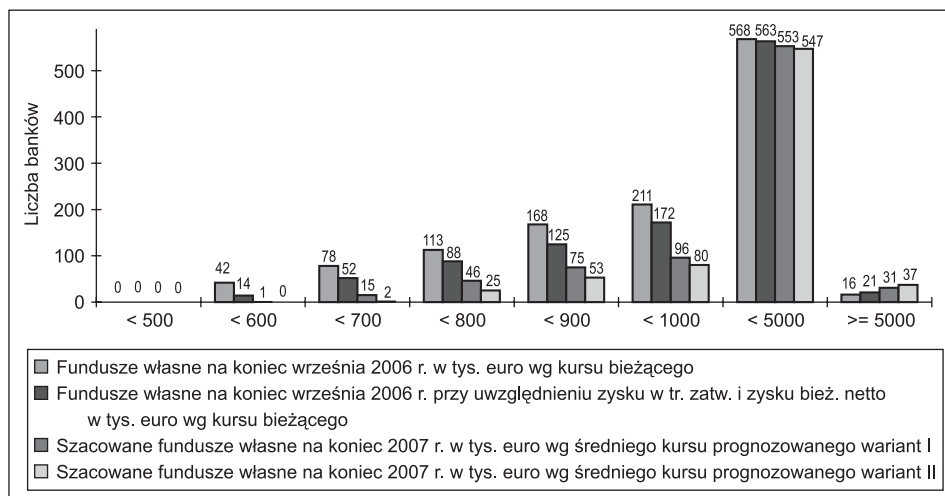
W niniejszym opracowaniu przy szacowaniu funduszy własnych w bankach spółdzielczych uwzględniono dotychczasowy maksymalny pułap pomocy de minimis, tj. 100 tys. euro, zgodny z rozporządzeniem z dnia 12 stycznia 2001 (WE) nr 69/2001, które pozostaje w mocy do dnia 31 grudnia 2006 r., a systemy pomocy de minimis wchodzące w jego zakres będą nadal z niego korzystać w ciągu sześciomiesięcznego okresu dostosowawczego, tj. do dnia 30 czerwca 2007 r.

¹³⁾ Prognozowany kurs wynosi 1 euro = 3,8821 zł i jest średnim kursem z prognozowanych kursów PLN/EUR na koniec 2006 r. w 4 dużych bankach komercyjnych oraz na GPW SA.

¹⁴⁾ Na wysokość funduszy własnych wpływa nie tylko podział nadwyżki bilansowej, ale szereg innych czynników – np. zmiany funduszu udziałowego, funduszy uzupełniających i zmiany pomniejszeń funduszy własnych.

Problemy i poglądy

Rys. 5. Rozkład liczby banków spółdzielczych według funduszy własnych na koniec września 2006 r. i prognoza na koniec 2007 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Tabela 1. Liczba banków spółdzielczych w poszczególnych zrzeszeniach o funduszach własnych poniżej 1 mln euro

Zrzeszenie	30.09.2006				31.12.2007			
	Fundusze własne		Fundusze wł. przy uwzgl. zysku w tr. zatw. i zysku bież. netto		Szacowane fund. wł. wariant I		Szacowane fund. wł. wariant II	
	liczba bs o fund. wł. < 1 mln euro	brak. kwota fund. wł. (tys. zł)	liczba bs o fund. wł. < 1 mln euro	brak. kwota fund. wł. (tys. zł)	liczba bs o fund. wł. < 1 mln euro	szac. brak. kwota fund. wł. (tys. zł)	liczba bs o fund. wł. < 1 mln euro	szac. brak. kwota fund. wł. (tys. zł)
BPS SA	143	138 220	116	98 493	67	48 038	54	31 911
GBW SA	39	34 055	30	22 509	15	10 469	13	5 970
MR BANK SA	29	30 057	26	22 537	14	11 924	13	7 835
Razem	211	202 331	172	143 539	96	70 431	80	45 716

Źródło: Dane NBP, opracowanie własne.

W tabeli 2 zaprezentowano relację szacowanych brakujących kwot funduszy własnych w zrzeszonych bankach spółdzielczych do wybranych wielkości bilansowych banków zrzeszających.

Bezpieczny Bank

Tabela 2. Relacja szacowanych brakujących kwot funduszy własnych w zrzeszonych bankach spółdzielczych do wybranych wielkości bilansowych banków zrzeszających

Zrzeszenie	Relacja szacowanych na koniec 2007 r. brakujących kwot funduszy własnych w zrzeszonych bankach spółdzielczych do:					
	funduszy własnych banku zrzeszającego*		należności ogółem netto banku zrzeszającego*		sumy bilansowej netto banku zrzeszającego*	
	wariant I	wariant II	wariant I	wariant II	wariant I	wariant II
BPS SA	17,16%	11,40%	1,10%	0,73%	0,63%	0,42%
GBW SA	5,69%	3,25%	0,44%	0,25%	0,24%	0,14%
MR BANK SA	11,09%	7,28%	1,01%	0,66%	0,61%	0,40%
Razem	12,33%	8,00%	0,89%	0,58%	0,50%	0,33%

* Według stanu na 30.09.2006 r.

Z informacji GINB wynika, iż „wszystkie banki zrzeszające zadeklarowały dalsze udzielanie pożyczek podporządkowanych bankom spółdzielczym. BPS SA uzależnia wysokość pożyczek podporządkowanych od zdolności banków do ich spłaty oraz samodzielnego podnoszenia funduszy własnych. Ponadto GBW SA deklaruje, że udzieli pożyczki podporządkowanej w przypadku gdy brakująca kwota do osiągnięcia trzeciego progu kapitałowego nie przekroczy 500 tys. zł (ze wstępnych szacunków wynika, że w 10 bankach zrzeszonych w GBW SA kwota ta zostanie prawdopodobnie przekroczona – przypis autora). Natomiast MR Bank SA udzieli w 2007 r. pożyczek podporządkowanych 13 bankom, pod następującymi warunkami:

- ❖ bank musi uzyskać w 2006 r. i 2007 r. wyniki finansowe netto na poziomie nie niższym niż annualizowany zysk netto na koniec czerwca 2006 r.,
- ❖ bank skorzysta z ulgi podatkowej w ramach pomocy de minimis,
- ❖ zysk netto za 11 miesięcy 2007 r. zostanie zaliczony do funduszy podstawowych¹⁵⁾.

Poniżej zaprezentowano potencjalne możliwości¹⁶⁾ zaliczenia zobowiązań podporządkowanych do funduszy uzupełniających banków spółdzielczych, których szacowane fundusze własne na koniec 2007 r. będą niższe niż 1 mln euro:

- ❖ w wariantach I, spośród 96 banków o szacowanych funduszach własnych poniżej 1 mln euro, 83 banki mogłyby osiągnąć trzeci próg kapitałowy po uwzględnieniu zobowiązań podporządkowanych,

¹⁵⁾ Informacja z dnia 2 sierpnia 2006 r. NB BBS-IV-511-51/06.

¹⁶⁾ Zbadano jedynie limit wynikający z art. 127 ust. 3 pkt 2b) Prawa bankowego, zgodnie z którym suma kwoty zobowiązania podporządkowanego zaliczonego (za zgodą KNB, a od 1 stycznia 2008 r. za zgodą KNF) do funduszy uzupełniających banku i dodatkowej kwoty odpowiedzialności członków banku spółdzielczego nie może przewyższać połowy funduszy podstawowych banku spółdzielczego.

- ❖ w wariantcie II, spośród 80 banków o szacowanych funduszach własnych poniżej 1 mln euro, 73 banki mogłyby osiągnąć trzeci próg kapitałowy po uwzględnieniu zobowiązań podporządkowanych¹⁷⁾.

Jeśli ww. banki uzyskiwałyby pożyczki podporządkowane oraz zgodę KNB na zaliczenie ich do funduszy uzupełniających, to (w wariantcie I) jedynie 13 banków spółdzielczych (9 ze zrzeczenia BPS SA, 3 z GBW SA i 1 z MR Banku SA) nie osiągnęłyby trzeciego progu kapitałowego na koniec 2007 r. (w wariantcie II odpowiednio: 7 banków spółdzielczych, tj. 6 ze zrzeczenia BPS SA i 1 z GBW SA). Chcąc dalej funkcjonować banki te musiałyby poszukiwać innych źródeł zwiększenia funduszy własnych lub połączyć się z innym, silniejszym kapitałowo bankiem. W takich przypadkach również środki finansowe będące w dyspozycji BFG mogłyby stanowić wsparcie dla banków spółdzielczych podejmujących decyzję w sprawie połączenia¹⁸⁾. Należy zaznaczyć, że wszystkie banki z tej grupy na koniec III kwartału 2006 r. były w dobrej kondycji ekonomiczno-finansowej, a w systemie oceny banków BFG zostały zaklasyfikowane do grupy bardzo niskiego i niskiego zagrożenia.

4. Projekcja struktury sektora banków spółdzielczych

W dalszej części opracowania przedstawiono kilka scenariuszy mogących mieć wpływ na zmianę struktury sektora banków spółdzielczych.

4.1. Powstanie obecnej struktury sektora banków spółdzielczych

Dotychczas na kształtowanie się struktury sektora banków spółdzielczych decydujący wpływ miały rozwiązania prawne przyjęte przez ustawodawcę. *Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających*, która weszła w życie dnia 28 stycznia 2001 r., **przekształciła strukturę bankowości spółdzielczej z trójstopniowej w dwustopniową**. W myśl ustawy BGŻ SA przestał być bankiem krajowym, a mógł stać się jednym z banków zrzeszających. Określenie „banki regionalne” zostało zastąpione określeniem „banki zrzeszające”. Według stanu na 31 grudnia 2001 r. działało w Polsce 10 banków zrzeszających¹⁹⁾.

Zapisy ustawy dotyczące osiągnięcia w określonym terminie minimalnej wartości **funduszy własnych przez banki zrzeszające** (równowartość 10 mln euro do

¹⁷⁾ Przedstawione prognozy mają jedynie charakter poglądowy.

¹⁸⁾ Na koniec września 2006 r. fundusz restrukturyzacji banków spółdzielczych możliwy do wykorzystania wynosił 14 734 tys. zł, natomiast na koniec 2006 r. szacuje się, iż będzie wynosił 31 605 tys. zł.

¹⁹⁾ Bankami regionalnymi i zrzeszającymi były: Bank Unii Gospodarczej SA (BUG SA), Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni SA (GBP-Z SA), Gospodarczy Bank Wielkopolski SA (GBW SA), Lubelski Bank Regionalny SA (LBR SA), Małopolski Bank Regionalny SA (MBR SA), Mazowiecki Bank Regionalny SA (MR BANK SA), Pomorsko-Kujawski Bank Regionalny SA (PKBR SA), Warmińsko-Mazurski Bank Regionalny SA (WMBR SA), Dolnośląski Bank Regionalny SA (DBR SA), Rzeszowski Bank Regionalny SA (RBR SA).

dnia 28 lipca 2001 r., 15 mln euro do dnia 31 grudnia 2003 r. i 20 mln euro do dnia 31 grudnia 2006 r.)²⁰⁾ miały wpływ na konieczność łączenia się banków. W maju 2001 r. Sąd w Poznaniu zarejestrował połączenie dwóch banków zrzeszających banki spółdzielcze: GBW SA z BBR SA. W 2002 r. po połączeniu GBW SA i PKBR SA powstała Spółdzielcza Grupa Bankowa. Ponadto w tym samym roku powstał Bank Polskiej Spółdzielczości SA (BPS SA) w wyniku przyłączenia do GBP-Z SA pięciu banków zrzeszających, tj. LBR SA, RBR SA, MBR SA, BUG SA i WMBR SA, w trybie przeniesienia majątku w zamian za akcje. Następnie na podstawie uchwały KNB nr 178/KNB/02 z dnia 3 lipca 2002 r. w trybie art. 147 ust. 2 w dniu 19 lipca BPS SA przejął DBR SA²¹⁾. Od początku istnienia BPS SA zrzesza prawie dwie trzecie banków spółdzielczych. Trzecim bankiem zrzeszającym pozostał Mazowiecki Bank Regionalny SA (MR Bank SA), który postanowił funkcjonować samodzielnie.

Zgodnie ze znowelizowanymi zapisami *Ustawy z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających* obecnie bankiem zrzeszającym jest: GBW SA, BPS SA, MR Bank SA, jak również może być bank powstały w wyniku połączenia się co najmniej dwóch z tych banków, pod warunkiem że zrzesza co najmniej jeden bank spółdzielczy i którego fundusze własne stanowią co najmniej czterokrotność kwoty określonej w art. 32 ust. 1 Prawa bankowego, tj. 20 mln euro.

4.2. Struktura sektora banków spółdzielczych w latach 2002–2006

Na koniec września 2006 r. w sektorze bankowym funkcjonowały trzy banki zrzeszające: BPS SA, GBW SA i MR Bank SA. Fundusze własne tych banków przekraczały wymagany trzeci próg kapitałowy dla banków zrzeszających.

Według stanu na 30 września 2006 r. w BPS SA zrzeszonych było 351 banków spółdzielczych, w GBW SA – 152, a w MR Banku SA – 80. Ponadto jeden bank (KBS w Krakowie) funkcjonował poza zrzeszeniami.

W latach 2002–2006 struktura sektora spółdzielczego była stabilna. Od końca lipca 2002 r. do końca września 2006 r. w wyniku procesów łączeniowych liczba banków spółdzielczych zmniejszyła się o 22.

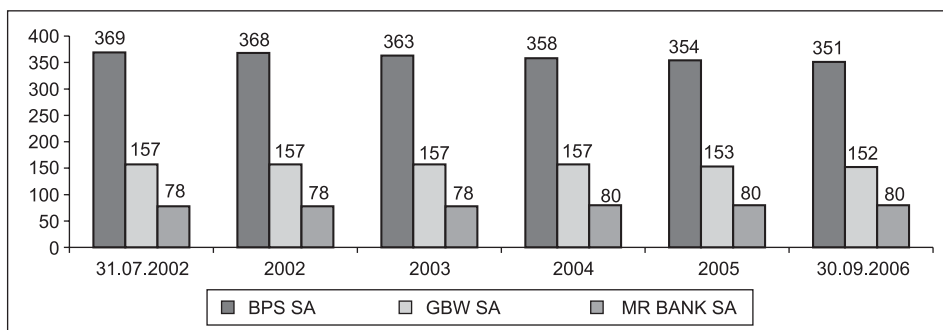
Udział poszczególnych zrzeszeń w strukturze sektora banków spółdzielczych (mierzony liczbą zrzeszonych banków spółdzielczych oraz wielkością ich sumy bilansowej) w zasadzie nie uległ istotnej zmianie. Największą część stanowią banki zrzeszone w BPS SA (na koniec września 2006 r. BPS SA zrzeszał 60% banków spółdzielczych, których suma bilansowa netto stanowiła 55,11% sumy bilansowej sektora banków spółdzielczych).

²⁰⁾ Suma funduszy własnych obliczona w złotych według średniego kursu NBP obowiązującego na koniec roku poprzedzającego rok osiągnięcia wymaganego progu kapitałowego.

²¹⁾ Zgodnie z art. 147 ust. 2 Prawa bankowego „decyzję o przejęciu banku przez inny bank lub o likwidacji banku Komisja Nadzoru Bankowego może podjąć, jeżeli wystąpiły okoliczności grożące niewypłacalnością banku lub obniżeniem sumy funduszy własnych banku w takim stopniu, że nie byłyby spełnione wymagania obowiązujące przy tworzeniu banku”.

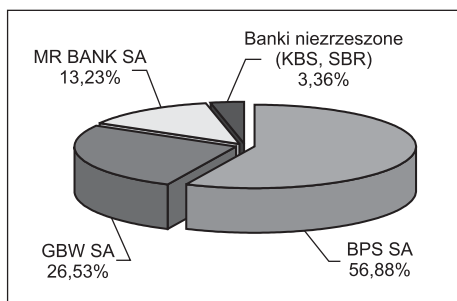
Problemy i poglądy

Rys. 6. Liczba banków spółdzielczych w poszczególnych zrzeszeniach w okresie od 31.07.2002 r. do 30.09.2006 r.

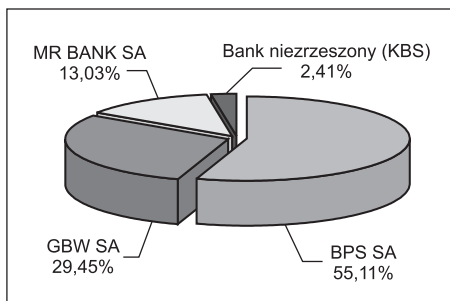
Źródło: Dane NBP, opracowanie własne.

Rys. 7. Udział zrzeszonych banków spółdzielczych w sumie bilansowej stan na 31.07.2002 r.

Źródło: Dane NBP, opracowanie własne.

Rys. 8. Udział zrzeszonych banków spółdzielczych w sumie bilansowej stan na 30.09.2006 r.

Źródło: Dane NBP, opracowanie własne.

Tabela 3. Macierz migracji banków spółdzielczych w ramach zrzeszeń

Zrzeszenie – stan na 31.07.2002 r.	Zmiany zrzeszenia od 31.07.2002 do 30.09.2006				
	BPS SA	GBW SA	MR BANK SA	niezrz.	Razem
BPS SA	351	2	2		355
GBW SA		150			150
MR BANK SA			78		78
niezrz.				1	1
Razem	351	152	80	1	584

Źródło: Dane BFG, opracowanie własne.

Bezpieczny Bank

W badanej populacji 584 banków spółdzielczych nie zaobserwowano silnych migracji pomiędzy zrzeszeniami. W latach 2002–2006 jedynie 4 banki spółdzielcze zmieniły bank zrzeszający. Zmiana ta dotyczyła banków zrzeszonych w BPS SA, 2 z nich podpisały umowy zrzeszeniowe z GBW SA, a 2 z MR Bankiem SA.

Tabela 4. Wybrane wielkości i wskaźniki finansowe w sektorze banków spółdzielczych według stanu na 30.09.2006 r.

Wyszczególnienie	Jedn.	Sektor BS	Banki spółdzielcze zrzeszone w:		
			BPS SA	GBW SA	MR BANK SA
Udział w sektorze bs					
Suma bilansowa netto	%	–	55,11	29,45	13,03
Należności ogółem brutto	%	–	52,47	31,59	13,82
Depozyty sektora niefinan. oraz samorząd.	%	–	54,97	29,21	13,32
Fundusze własne	%	–	57,37	27,99	13,01
Zysk (strata) netto	%	–	56,03	30,98	11,50
Statystyczny bank					
Suma bilansowa netto	tys. zł	67 548	61 850	76 341	64 149
Depozyty sektora niefinan. oraz samorząd.	tys. zł	56 710	51 866	63 644	55 159
Fundusze własne	tys. zł	6 359	6 069	6 839	6 038
ROA netto	%	1,35	1,38	1,42	1,20
Współczynnik wypłacalności	%	14,89	16,13	13,39	14,10
Jakość należności ogółem	%	3,57	4,05	3,18	2,71
Koszty działania banku/koszty ogółem	%	56,32	56,36	55,97	57,42

Źródło: Dane NBP, opracowanie własne.

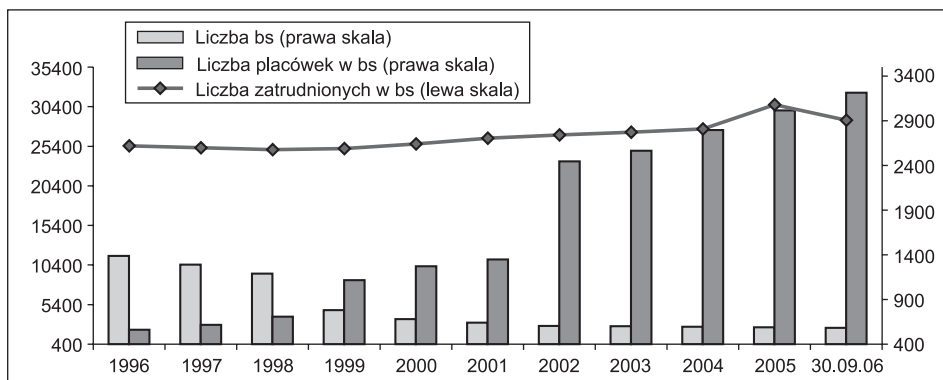
Na koniec września br. „przeciętne” banki spółdzielcze w poszczególnych zrzeszeniach charakteryzowały się podobną wysokością podstawowych wielkości i wskaźników finansowych.

4.3. Wybrane czynniki zmiany struktury sektora banków spółdzielczych

Konieczność osiągnięcia kolejnych progów kapitałowych wpłynęła na konsolidację banków spółdzielczych i zrzeszających (najwięcej połączeń banków spółdzielczych miało miejsce w 1999 r.). Koszty połączeń były łagodzone m.in. pomocą udzielaną przez banki zrzeszające, NBP i BFG. W latach 1996–2006 malejącej liczbie banków

Problemy i poglądy

Rys. 9. Liczba banków spółdzielczych, placówek oraz zatrudnionych w okresie od 31.12.1996 r. do 30.09.2006 r.

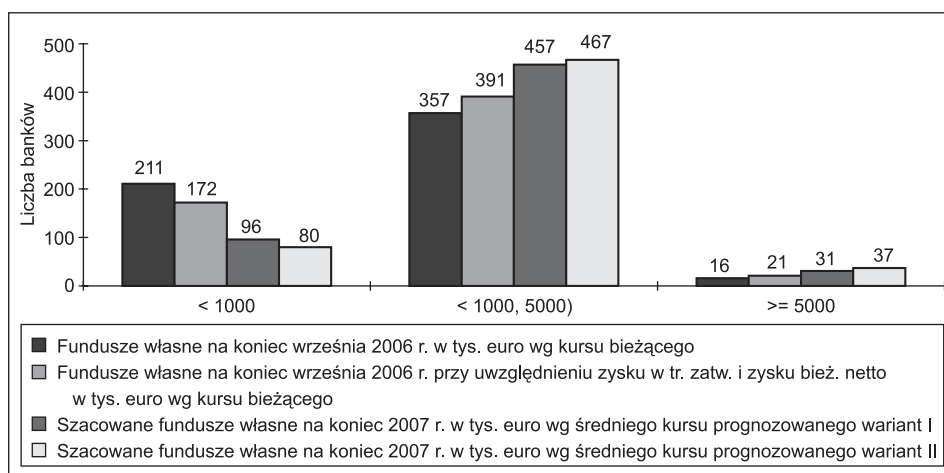

Źródło: Dane NBP, opracowanie własne.

spółdzielczych towarzyszył znaczący wzrost liczby placówek, przy czym liczba zatrudnionych utrzymywała się na stabilnym poziomie.

Na koniec 2007 r. prawdopodobnie ok. 80–96 banków spółdzielczych nie osiągnie trzeciego progu kapitałowego. Jeśli banki te nie pozyskają środków zwiększających ich fundusze własne, to będą musiały połączyć się z innymi bankami. W związku z czym liczba banków spółdzielczych może zmniejszyć się do ok. 488–504.

Rys. 10. Rozkład liczby banków spółdzielczych według funduszy własnych na koniec września 2006 r. i prognoza na koniec 2007 r.

Jednocześnie systematycznie wzrasta liczba banków spółdzielczych, które mogłyby działać jako banki niezrzeszone. Według wstępnych szacunków liczba banków spółdzielczych o funduszach własnych powyżej 5 mln euro może wzrosnąć z 16²²⁾ na koniec września 2006 r. do ponad 30 na koniec 2007 r.²³⁾ Większość z tych banków funkcjonuje na terenie Polski południowej i zachodniej. Pozostałe rozproszone są na terenie całego kraju. „Wychście” tych banków ze struktur zrzeszeniowych lub ich migracja pomiędzy zrzeszeniami miałyby wpływ na zmianę struktury sektora spółdzielczego. Banki te mogłyby nawiązać współpracę między sobą lub utworzyć „własny” bank zrzeszający. Przy czym należy zwrócić uwagę na to, że największe banki spółdzielcze za kilka lat osiągną fundusze własne na poziomie wymaganym dla banków zrzeszających. Dlatego też, jeśli przepisy prawne uległyby zmianie, możliwe byłoby przejście przez te banki funkcji banków zrzeszających. Prawdopodobieństwo wystąpienia takich scenariuszy jest trudne do oszacowania²⁴⁾, ale niewątpliwie zdarzenia te osłabiłyby pozycję i kondycję ekonomiczno-finansową obecnych zrzeszeń.

W obowiązujących rozwiązaniach prawnych bankiem zrzeszającym może być także bank powstały z połączenia co najmniej dwóch funkcjonujących banków zrzeszających. Aby uzyskać efekt skali, wzrost konkurencyjności oraz zrealizować strategię zwiększania udziału w rynku²⁵⁾, banki zrzeszające mogłyby połączyć się. Korzyści z połączenia poszczególnych zrzeszeń trudno jednak jednoznacznie ocenić. Realizacja tego scenariusza mogłaby wiązać się ze wzrostem ryzyka systemowego oraz ryzyka dla BFG²⁶⁾. W przypadku połączenia zrzeszenia największego – BPS SA z najmniejszym – MR Bankiem SA nastąpiłoby również pogłębienie nie zrównoważonego układu w strukturze sektora banków spółdzielczych (łącznie oba banki zrzeszają 73,80% banków spółdzielczych, których suma bilansowa netto stanowi 68,14% sektora banków spółdzielczych), co w przyszłości może doprowadzić do połączenia tak powstałego banku z trzecim bankiem zrzeszającym – GBW SA²⁷⁾. Jednakże przede

²²⁾ W tym 9 banków zrzeszonych było w BPS SA, 4 – w GBW SA, 2 – w MR Banku SA, a 1 – funkcjonował jako niezrzeszony.

²³⁾ W wariantcie I liczba ta wzrosła do 31 (w tym: do 16 banków w BPS SA, do 9 – w GBW SA, do 5 – w MR Banku SA). Natomiast w wariantcie II liczba ta wzrosła do 37 (w tym: do 18 w BPS SA, do 12 – w GBW SA, do 6 – w MR Banku SA).

²⁴⁾ W latach 1996-2006 tylko 3 banki spółdzielcze działały poza zrzeszeniami (SBR Samopomoc Chłopska do czasu przejścia przez Bank BPH SA w 2004 r., MBS w Mikołowie przez I półrocze 2003 r. do czasu „powrotu” do zrzeszenia BPS SA oraz od 2002 r. KBS w Krakowie, który działa nadal jako bank niezrzeszony, ale podpisał umowę o współpracy ze zrzeszeniem BPS SA).

²⁵⁾ Na III Kongresie Jedności Polskich Banków Spółdzielczych określono ambitny cel strategiczny w postaci osiągnięcia 15% udziału w rynku bankowym (obecnie udział ten wynosi ok. 6%).

²⁶⁾ Między innymi z uwagi na to, że banki zrzeszające w macierzy zagrożeń BFG klasyfikowane są do różnych grup zagrożenia. Ponadto z punktu widzenia oceny kondycji ekonomiczno-finansowej zrzeszeń bankowych należałoby powrócić do dyskusji w sprawie konsolidacji sprawozdań finansowych w ramach zrzeszeń.

²⁷⁾ „Biorąc pod uwagę zidentyfikowane różnice ilościowo-jakościowe banków spółdzielczych, zrzeszanie ich w jednym banku zrzeszającym niesie ryzyko konfliktu interesów lub nadmiernego rozbudowania funkcji banku zrzeszającego, co w świetle rachunku ekonomicznego byłoby nieracjonalne” – J. Szambelańczyk *Banki spółdzielcze w Polsce w procesach zmian systemowych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, 2006 r., str. 85.

wszystkim z uwagi na dążenie banków do utrzymania autonomii, a także konkurencję pomiędzy zrzeszeniami połączenie trzech banków zrzeszających wydaje się mało prawdopodobne, choć w kontekście osiągnięcia celu strategicznego przez sektor banków spółdzielczych scenariusz taki należałoby brać pod uwagę²⁸⁾.

Niewątpliwie czynnikami mogącymi mieć wpływ na zmianę struktury bankowości spółdzielczej jest rosnąca konkurencja ze strony PKO BP SA, Banku Pocztowego SA, BGŻ SA (pośrednio Rabobanku) i SKOK. Aby móc konkurować z tymi instytucjami, banki spółdzielcze powinny podejmować działania mające na celu sprostanie coraz wyższym oczekiwaniom klientów, a także utrzymanie i umacnianie pozycji zdobytej na rynku. Banki spółdzielcze, na przykład, zyskały nową sferę działalności, tj. obsługę środków unijnych²⁹⁾, a także charakteryzują się relatywnie wyższym udziałem w obsłudze jednostek samorządowych niż banki komercyjne.

Kolejnym wyzwaniem, które może zintegrować sektor bankowości spółdzielczej jest wdrożenie odpowiednich rozwiązań niezbędnych dla prawidłowej realizacji postanowień CRD/NUK. Zdaniem GINB „niezbędne jest wsparcie banków zrzeszających, które realizuje się w ramach opracowywanego łącznie przez wszystkie zrzeszenia modelu oceny adekwatności kapitału wewnętrznego banków spółdzielczych oraz w ramach współpracy w zakresie wyboru i funkcjonowania systemów informatycznych banków danego zrzeszenia jak również w organizowaniu szkoleń dla zrzeszonych banków spółdzielczych”³⁰⁾. Z informacji GINB wynika, że wszystkie banki sektora spółdzielczego (zrzeszające i spółdzielcze – w tym jeden niezrzeszony) złożyły deklaracje stosowania w 2007 r. dotychczasowych przepisów dotyczących ryzyka kredytowego, co w konsekwencji oznacza wprowadzenie zasad Filaru II i III od dnia 1 stycznia 2008 r., tj. wydłużenie okresu przygotowawczego do wdrożenia CRD/NUK.

Działania banków spółdzielczych i zrzeszających koncentrują się wokół osiągnięcia trzeciego progu kapitałowego oraz wdrożenia rozwiązań związanych z postanowieniami dyrektywy w sprawie wymogów kapitałowych.

Podsumowanie

Wstępne szacunki wskazują na to, że bez uruchomienia dodatkowej pomocy (np. w formie pożyczek podporządkowanych) liczba banków spółdzielczych, które

²⁸⁾ W pracach nad kierunkiem rozwoju struktury bankowości spółdzielczej ważnym elementem byłoby zbadanie efektywności wykonywania funkcji zrzeszeniowych przez dotychczasowe banki zrzeszające oraz w rezultacie zaproponowanie modyfikacji lub zmian aktualnie funkcjonujących rozwiązań.

²⁹⁾ BFG nie posiada informacji na temat zaangażowania banków w obsługę tych środków, ale po 1 maja 2004 r. zaobserwowano wzrost liczby rachunków, a także okresowy wzrost sumy bilansowej w związku z wpływem na rachunki rolników dopłat bezpośrednich. Według informacji z prasy wynika, że „tylko w grudniu 2005 r. z tytułu dopłat do gruntów rolnych wpłynęło na rachunki banków spółdzielczych ponad 600 mln zł. W bankach spółdzielczych ulokowano ok. 80% środków pochodzących z dopłat unijnych.” (M. Zaleska, *Konkurencja i ryzyko*, Gazeta Bankowa nr 45 (941), 6–12 listopada 2006 r.).

³⁰⁾ *Informacja z dnia 18 października 2006 r. w sprawie postępu prac we wdrażaniu postanowień Nowej Umowy Kapitałowej* (NB-BPN VII-078-102/06).

mogą nie osiągnąć trzeciego progu kapitałowego na koniec 2007 r. wahać się będzie pomiędzy 80 a 96 (brakująca kwota funduszy własnych w zrzeszonych bankach spółdzielczych wyniesie od ok. 46 mln zł do 70 mln zł). Jednakże, przy uwzględnieniu dodatkowej pomocy, możliwe jest, że tylko od 7 do 13 banków będzie zmuszonych połączyć się z innym bankiem w związku z koniecznością osiągnięcia trzeciego progu kapitałowego.

Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że intensywność procesów łączeniowych w sektorze banków spółdzielczych zwiększa się w miarę zbliżania się terminu osiągnięcia kolejnego progu kapitałowego. Decyzja o połączeniu traktowana jest raczej jako ostateczność (w I półroczu 2006 r. połączenia trzech banków wynikały z trudności osiągnięcia drugiego progu kapitałowego). Ponadto w wielu przypadkach członkowie banków spółdzielczych, chcąc utrzymać samodzielność jednostki, dokonują wpłat na udziały powodujące wzrost funduszu udziałowego.

W ostatnich czterech latach struktura sektora spółdzielczego ustabilizowała się. W przyszłości, z uwagi na konieczność osiągnięcia trzeciego progu kapitałowego, liczba banków spółdzielczych może ulec zmniejszeniu. Kolejnym ważnym i bieżącym wyzwaniem dla sektora jest współpraca przy wdrożeniu CRD/NUK.

Jak wcześniej zasygnalizowano, banki spółdzielcze i zrzeszające dążą do utrzymania własnej autonomii, dlatego też nastawione są raczej na rozwijanie współpracy³¹⁾ niż na podejmowanie decyzji o dobrowolnym połączeniu. Jednakże z uwagi na rosnące oczekiwania klientów oraz silniejszą presję konkurencji konieczne jest podejmowanie dyskusji na temat dalszego rozwoju sektora spółdzielczości bankowej³²⁾.

Doświadczenia z przeszłości³³⁾ wskazują, iż koncepcja rozwoju sektora banków spółdzielczych winna być wypracowana i zaakceptowana przez ten sektor we współpracy z instytucjami sieci bezpieczeństwa finansowego³⁴⁾. W przeciwnym wypadku nie będzie możliwe skuteczne wdrożenie oraz efektywne działanie projektowanych rozwiązań.

³¹⁾ Na przykład w ramach tej współpracy „klienti banków spółdzielczych mają obecnie bezpłatny dostęp do Spółdzielczej Sieci Bankomatowej, tj. sieci bankomatów wszystkich banków spółdzielczych i zrzeszających w Polsce liczącej łącznie 1432 bankomaty (w tym: zrzeszenia BPS SA – 765 bankomatów, zrzeszenia MR Banku SA – 140, zrzeszenia GBW SA – 506 oraz KBS w Krakowie – 21). Ponadto zrzeszenie BPS SA ma również umowę o współpracy z BGŻ SA (342 bankomaty) i Kredyt Bankiem SA (343), co daje klientom zrzeszenia dostęp do 2117 bankomatów (J. Szafraniec, *Spółdzielcze bankomaty*, Gazeta Bankowa nr 46 (942), 13–19 listopada 2006 r.).

³²⁾ Dyskusja jest podejmowana m.in. przez Krajowy Związek Banków Spółdzielczych i sekcję banków spółdzielczych działającą przy Związku Banków Polskich. Ponadto ZBP bierze udział w pracach zmierzających do wypracowania rozwiązań służących podniesieniu konkurencyjności bankowości spółdzielczej.

³³⁾ Po roku 90-tym w relatywnie krótkim okresie próbowano wdrożyć dwa różne modele struktury bankowości spółdzielczej: trójstopniową i dwustopniową. W konsekwencji słabe kapitałowo banki spółdzielcze zostały równocześnie zobowiązane do ponoszenia kosztów związanych m.in. z utworzeniem banków regionalnych i zrzeszających, a także do osiągania kolejnych progów kapitałowych. Dotychczas koszty wprowadzanych zmian legislacyjnych w tym zakresie nie zostały oszacowane.

³⁴⁾ Wszelkie zmiany legislacyjne powinny być przeprowadzane dopiero po rzetelnej analizie kosztów i korzyści związanych z ich wprowadzeniem.